

УДК 371.134+811(07)

Юлія Жилиєва

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються організаційно-педагогічні особливості впровадження методу проектів у процес професійно-педагогічної підготовки вчителів іноземних мов. Окреслюються підходи до формулювання проектних завдань, вимоги до проектів у контексті вимог до професійного розвитку вчителя іноземних мов із урахуванням предметної спеціалізації.

Ключові слова: метод проектів, проектна діяльність, професійно-педагогічна підготовка вчителя іноземних мов.

Одним із методів навчання, який відповідає сучасним суспільно-історичним та соціально-економічним вимогам до виховання, навчання та розвитку молоді та, передусім, особистості вчителя іноземних мов, є метод проектів. Існує велика кількість досліджень та розробок, спрямованих на впровадження методу проектів або проектної технології в процес трудового навчання (М. Л. Пелагейченко, С. М. Ящук), іноземних мов (Е. Г. Арванітопуло, І. О. Зимня, М. Г. Лапердіна, В. В. Тітова), економіки (С. М. Кустовський), фізики (Н. І. Поліхун), навчання у вищій школі (О. О. Фунтікова), професійного навчання (М. Р. Батищева, Ю. М. Ковбаса), однак питання впровадження методу проектів або проектної технології в процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів все ще потребує дослідження.

Метою даної статті є дослідити організаційно-педагогічні засади використання методу проектів у процесі професійно-педагогічної підготовки вчителів іноземних мов.

Діяльнісний підхід, який лежить в основі методу проектів, сприяє оптимізації процесу професійно-педагогічної підготовки у таких вимірах:

– набуття досвіду професійної діяльності в процесі опанування теоретичного матеріалу, адже виконання проектного завдання передбачає створення певного продукту, який імітує продукт професійної діяльності вчителя (складання плану-конспекту уроку, методичних розробок, створення наочних посібників, участь в методичному об'єднанні, проведення конференцій тощо);

– інтеграція набутих знань з різних педагогічних дисциплін.

Учителі іноземних мов не відмічають зв'язку між дисциплінами педагогічного циклу та власною професійною діяльністю, надаючи

перевагу методичній та фундаментальній підготовці. Впровадження методу проектів у процес педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов надає змогу подолати надмірну теоретизацію в процесі вивчення дисциплін загальнопедагогічного циклу та встановити зв'язки між загальнопедагогічними та методичними дисциплінами. Так, наприклад, під час вивчення теми «Зміст навчання в сучасній школі» розділу «Дидактика», студентам пропонується скласти навчальний план експериментального загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням іноземної мови. В процесі виконання проекту студенти ознайомлюються з Державним стандартом загальної середньої освіти, вивчають базовий навчальний план загальноосвітнього навчального закладу, інваріантну та варіативну складову змісту загальної середньої освіти, навчальну програму з іноземної мови з метою розробки навчального плану експериментальної школи.

Проблемний підхід до побудови змісту освіти полягає в розробці переліку проблем та питань, які повинні бути розглянуті студентами за певних суспільно-історичних та соціально-культурних умов [1, с. 11]. Аналіз програм науково-практичних педагогічних конференцій та діяльності Академії педагогічних наук України дає змогу виділити наступні актуальні напрями досліджень педагогічної науки з метою подальшої розробки циклу проектних завдань:

– методологічні проблеми педагогіки: дослідження в галузі філософії освіти з метою обґрунтування цілей, ідеалів освіти, визначення змісту освіти, на основі якого будується тип культури та суспільства, українська нація; модернізація методологічних засад української педагогіки в контексті Болонського процесу;

– історія педагогіки: дослідження історичних коренів освітніх процесів сучасної України;

– теорія і методика виховання: пріоритетними напрямами дослідження АПН України виділяє комплексне вивчення особистісно-орієнтованого виховання в різних умовах, шляхів утвердження цінностей гуманістичної педагогіки, гармонійного формування розумових, моральних та фізичних якостей особистості; методичні засади роботи з обдарованими дітьми та особами з особливими потребами. Реорганізація середньої освіти актуалізує проблеми змісту освіти в середній школі, його дидактичного та методичного забезпечення; оновлення останнього на засадах нової філософії освіти; вивчення, розробка та оцінювання ефективності дидактичних інновацій в контексті нових завдань шкільної освіти. Розробка та опрацювання сучасних освітніх технологій на основі найновіших досягнень психологічної науки, вікової фізіології, соціології та інших наук про людину. Оновлення змісту і структури виховання на основі національних традицій, вітчизняного та світового досвіду; забезпечення інтегрованості та єдності навчального та виховного процесу;

– інформатизація освіти: розробка нового покоління засобів навчання, створення підручників та навчальних матеріалів на електронних носіях. Розробка науково-педагогічних засад створення програмних засобів обґрунтування дидактичних функцій нових інформаційних технологій на всіх етапах освіти та методів і форм їх реалізації;

– якість освіти: визначення критеріїв якості освіти, опрацювання принципів та методик вимірювання навчальних досягнень, порівняльна оцінка рівня освіти в українській та зарубіжній школі. Розробка державних стандартів та системи оцінки якості освіти на різних рівнях;

– управління розвитком освіти: розробка демократичної моделі управління освітою з урахуванням регіональних особливостей, конкурентності освітніх послуг, поєднання державного та громадського управління;

– навчальне середовище: досвід, проблеми та перспективи розвитку студентського самоврядування, формування демократичного навчального середовища [2].

Проблемний та проектно-технологічний підхід до розробки змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов не заперечує традиційну побудову курсу з тематичних розділів, однак надає кожному розділу цільове спрямування, де навчальний матеріал розподіляється у проблемні блоки та засвоюється з метою вирішення актуальних проблем сучасної української педагогічної науки у формі проектних завдань, як проілюстровано в Таблиці 1.

Таблиця 1

Традиційні тематичні блоки в умовах проблемного та проектно-технологічного підходів до розробки змісту професійно-педагогічної підготовки

Традиційний тематичний розділ	Навчальний розділ в контексті проблемного підходу до побудови змісту навчання
Форми організації навчання	Адаптація української системи освіти до Болонського процесу: як еволюціонують форми навчання у ВНЗ та в разі необхідності у середній школі?
Народна мудрість у вихованні дітей та молоді	Скінхеди, негри, хохли та москалі: як позбутись цих слів шляхом національного виховання?
Стандарти освіти	Оновлення державних стандартів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу.

Отже, однією з умов застосування експериментальної технології застосування методу проектів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів іноземних мов є структуризація навчального матеріалу в проблемні блоки з поєднанням або навпаки членуванням традиційних тематичних блоків та подальше формулювання проектних завдань.

Кожний проблемний блок може містити декілька різновидів проектних завдань для забезпечення індивідуального та диференційованого підходу, принципу професійності в навчанні, принципу системності та послідовності, поєднання теорії з практикою.

Проаналізуємо проектне завдання як форму організації навчальної діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки вчителя іноземних мов. Д. Жак та А. В. Хуторський виділяють систему суттєвих вимог до проектного завдання, які на нашу думку співвідносяться з вимогами до оптимізації дидактичних засад педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (див. таблицю 2).

Використовуючи типологію проектів Є. С. Полат, розглянемо особливості проектної діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. За домінуючою в проекті діяльністю проекти поділяються на дослідницькі, пошукові, ігрові, практико-орієнтовані та творчі [3, с. 42]. Уточнення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов обумовлює доцільність використання дослідницьких, ігрових та практико-орієнтованих проектних завдань.

Таблиця 2

Вимоги до проектного завдання в контексті вимог до оптимізації професійно-педагогічної підготовки вчителя іноземних мов

Вимоги до оптимізації педагогічної підготовки вчителя іноземних мов	Вимоги до проектного завдання
Пріоритет комунікативного компоненту	– Заохочення взаємодії в навчальному процесі. – Необмеженість соціальних навичок вміннями слухати та запам'ятовувати, формування навичок створення та прийняття зворотного зв'язку.
Проектувальний компонент: вміння перебудувати власну діяльність згідно з новими вимогами	– Непередбачуваність в процесі роботи та по її завершенню. – Значущість результатів проектного завдання для студентів; – Самоаналіз результатів власної діяльності. – Самостійне визначення та контроль за виконанням завдань.
Гностичний компонент: створення потреби та відповідних ЗУН для проведення науково-дослідницької діяльності; самоосвіті та самовихованні	– Проведення студентами самостійних досліджень. – Можливість вирішення актуальних проблем. – Розробка проектного завдання з ініціативи студента. – Між предметність.

Конструктивний компонент: подолання стереотипу розуміння складання календарних, тематичних, поурочних планів, характеристик на клас, учня тощо як «паперової роботи» в професійній діяльності вчителя; підвищення рівня засвоєння студентами знань, вмінь та навичок застосування новітніх форм, методів та засобів навчальної та виховної діяльності, оцінювання та контролю, здійснення індивідуального та диференційованого навчання; застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій з метою створення методичних матеріалів	– Гнучкість в напрямках роботи та швидкості її виконання. – Можливість вчитись відповідно до здібностей студента. – Наявність завдання, яке потребує інтегрованого знання та дослідницького пошуку. – Структурування змістової частини проекту з встановленням поетапних результатів.
Організаційний компонент: розвиток вмінь та навичок застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій та засобів навчання; самоорганізації тощо	– Внесок кожного учасника проекту реалізується шляхом розподілу завдань різного характеру з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.
Подолання надмірної теоретизації: проблемний, діяльнісний підхід, принцип професійної спрямованості	– Практична цінність. – Залежність успішності проекту від співпраці усіх учасників проекту, залежність кожного з учасників проекту від групи та навпаки. – Роль викладача як консультанта або учасника проекту.

Структура *дослідницького проекту* аналогічна структурі наукового дослідження, очікуваний результат – оформлення результатів, формулювання висновків, визначення нових педагогічних проблем [1, с. 135], тому дослідницький проект є доцільним для створення потреби та знань, умінь і навичок для проведення науково-дослідницької діяльності.

Структура *практико-орієнтованого проекту (прикладного)* – ретельно продумана, зі сценарієм діяльності учасників та розподілом обов'язків. Прикладні проекти мають на меті створення певного продукту, який в контексті професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов повинен відображати реалії роботи вчителя: нормативно-правове забезпечення (проекти законів, положень, Державні стандарти тощо); матеріально-технічна база – створення засобів навчання; класне керівництво – шкільна документація, характеристика на учня, перспективний план розвитку учня, класу тощо; науково-методична робота – створення посібників, методичних рекомендацій. Таким чином, прикладні проекти враховують особливості конструктивного та прогностичного компонентів змісту професійно-педагогічної підготовки учителів іноземних мов.

Ігровий проект як одна з форм реалізації професійно-педагогічної

підготовки є перспективним для розвитку комунікативного компоненту як пріоритетного компоненту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Кінцевим результатом є інсценування ситуацій з професійного життя учителя (педагогічна нарада, методичне об'єднання, класна година, виховний захід тощо) або моделювання гіпотетичних ситуацій, які стосуються освітніх процесів (дебати на державному рівні щодо введення шкільної форми; обговорення засад створення експериментальної приватної школи; інсценування уроку в сучасній школі «Яким би був урок, якщо б до нас не дійшов спадок Я. А. Коменського»)

Структура *творчого проекту* окреслюється нечітко, розвивається згідно з жанром кінцевого результату. Очікуваний результат в контексті загальнопедагогічної підготовки повинен відповідати специфіці творчості майбутнього вчителя іноземних мов: створення наочних посібників, фільмів, постановка творів відомих авторів іноземною мовою, газета іноземною мовою для молодших школярів, інсценування національного свята країни, мова якої вивчається тощо.

Структура *ознайомлювально-орієнуючого проекту або пошукового* – ретельно продумана, відображає цілі та задачі проекту, джерела інформації, результати та їх презентацію; очікуваний результат – публікація, доповідь. Проте, зважаючи на вимоги щодо подолання надмірної теоретизації циклу загальнопедагогічних дисциплін, запровадження проблемного та діяльнісного підходу до навчання, ми не вважаємо за необхідне виділяти пошуковий проект як окремий тип проектів, а запровадити етап пошуку та ознайомлення з новою інформацією як невід'ємну частину творчого, ігрового, дослідницького та прикладного проектів.

Таким чином, вибір типу проектного завдання за домінуючою в проекті діяльністю визначається змістом професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, змістом навчального матеріалу, індивідуальними особливостями студента, студентської групи, а також етапом формування педагогічних знань. З метою гармонійного розвитку знань, умінь та навичок усіх компонентів професійно-педагогічної підготовки тип проектних завдань повинен варіюватись.

Щодо характеру координації проекту, він може координуватись безпосередньо (жорстко) або приховано. Кількість учасників та тривалість проекту, а також характер координації, визначаються ступенем розвитку в студентів проектних знань, умінь та навичок. Проектні знання, уміння та навички, які поділяються Д. Жаком на індивідуальні, міждисциплінарні, роботи в групах, рефлексії та спілкування, є як передумовою, так і результатом проектної діяльності [1, с. 66–67]. Зважаючи на сучасні вимоги до підготовки вчителя іноземних мов, які включають готовність до використання проблемного, інтенсивного та проектного навчання, універсальний характер проектних знань, умінь і навичок та специфіку

педагогічної професії, визначимо професійно-педагогічні уміння вчителя іноземних мов, розвитку яких сприяє використання методу проектів в процесі професійно-педагогічної підготовки.

Гностичні: розвивати особистий інтерес та поглиблювати знання в певній галузі; формувати незалежні судження; збирати та аналізувати незнайому інформацію; виходити за межі власного предмету; інтегрувати знання, отримані з різних джерел; вивчати власні сильні та слабкі сторони.

Проектувальні: визначати завдання, давати реальну оцінку власним можливостям по відношенню до поставленого завдання; планувати власну роботу в контексті групового завдання; розподіляти обов'язки та дотримуватися їх виконання тощо.

Конструктивні: створювати продукт, який має практичне застосування; вивчати та реалізувати на практиці стратегії вирішення проблем (алгоритми рішення завдань); створювати власний унікальний продукт; аналізувати та оцінювати роботу інших.

Організаційні: навички самоорганізації; працювати в групах; очолювати команду та організовувати проведення зустрічей; керувати людьми та скеровувати їхню діяльність.

Комунікативні: виявляти ініціативу; сприймати факти та точки зору в незнайомих ракурсах; почуття такту та дипломатичність; навички співпраці; виносити власну роботу на обговорення в ефективній формі; навички переконливої, логічно побудованої аргументації; навички сприйняття інформації на слух та постановки питань в процесі вибору та засвоєння інформації; складати зрозумілий звіт про проведену роботу.

В сучасній лекційно-семінарській системі навчання особливої уваги потребує організаційний аспект реалізації експериментальної технології застосування методу проектів у професійно-педагогічній підготовці учителів іноземних мов. Організаційними формами навчання в сучасному ВНЗ є лекції, семінари, практикуми, лабораторні заняття, консультації та самостійна робота студентів. Вибір та послідовність залучення усіх вищезазначених форм організації навчання в контексті проектної діяльності визначається специфікою проектного завдання, типом проекту, розвитком проектних вмінь студентів та етапом роботи над проектом.

В. В. Гузеєв виділяє 8 етапів роботи над проектним завданням, які відповідають наступним формам організації професійно-педагогічної підготовки: 1) постановка теми та цілей проекту: розповідь, бесіда, міні-лекція; 2) обговорення варіантів: бесіда; 3) самоосвіта – самостійна робота; 4) складання плану дій (визначення джерел інформації, способів збору та аналізу інформації, визначення способу презентації результатів, встановлення процедур та критеріїв оцінки, розподіл завдань між членами команди): семінар-«мозкова атака», практикум; 5) дослідження (пошук інформації, вирішення поточних завдань): самостійна робота, практикум, екскурсії, практична робота, лабораторна робота, шкільна практика;

б) узагальнення та висновки: семінар, консультація, самостійна робота; 7) презентація або звіт: семінар; 8) аналіз успіхів та помилок: бесіда, консультація; 9) корекція [4, с. 196–197].

Отже, застосування методу проектів у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов обумовлюється особливостями форм, методів та змісту процесу навчання у ВНЗ. Перспективною для подальшого дослідження є розробка технології використання методу проектів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів іноземних мов з метою забезпечення системності та повторюваності проектної діяльності в навчальному процесі педагогічних ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Метод проектов : научно-методический сборник / под общ. ред. М. А. Гусаковского. – Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования. Республиканский институт высшей школы БГУ. – Мн. : РИВШ БГУ, 2003. – 240 с. – (Серия : Современные технологии университетского образования ; вып. 2).
2. Академія педагогічних наук України. Основні напрями досліджень. – Режим доступу : <http://www.apsu.org.ua/ua/science/direction/>
3. Полат Е. С. Метод проектов / Е. С. Полат // Метод проектов : научно-методический сборник / под общ. ред. М. А. Гусаковского. – Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования. Республиканский институт высшей школы БГУ. – Мн. : РИВШ БГУ, 2003. – С. 39–48. – (Серия: Современные технологии университетского образования ; вып. 2).
4. Гузеев В. В. Планирование результатов образования и образовательная технология / В. В. Гузеев. – М. : Народное образование, 2000. (Серия «Системные основания образовательной технологии»). [«Метод проектов» как технология четвертого поколения. – С. 194–207].